

Templer ve Yahudiler

Osmanlı Filistini'nde Alman Kolonileri (1869-1917)

KEVSER TOPKAR

RDAF
ORTADOĞU VE AFRIKA
ARAŞTIRMACILARI DERNEĞİ

TAS MEKTEP
yayın atölyesi

Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği Yayınları
Arařtırma Eserleri Serisi Nu: 5

Templer ve Yahudiler
Osmanlı Filistini'nde
Alman Kolonileri
(1869-1917)

Kevser Topkar

TAS MEKTEP
yayın atölyesi

ORTADOğU VE AFRIKA
ARAşTIRMACILARI DERNEğİ

İstanbul, 2015

Templer ve Yahudiler
Osmanlı Filistini'nde Alman Kolonileri
(1869-1917)

Yazar

Kevser Topkar

Editör

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun

Sayfa Düzeni

DBY Ajans

Kapak Tasarımı

Ömer Faruk Yıldız

© 2015; bu kitabın tüm yayın hakları
Taş Mektep Yayınları'na aittir.

1. Basım: İstanbul, 2015

ISBN: 978-605-65628-3-9

Sertifika No: 26969

Baskı/Cilt

Step Ajans Matbaacılık

(Sertifika No: 12266)

Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11

Bağcılar/İstanbul - Tel: +90 212 446 88 46

TAŞ MEKTEP
yayın atölyesi

TAŞMEKTEP YAYINLARI

Muhittin Üstündağ Cad. No:11 Kadıköy /İstanbul

Tel: +90 216 428 11 00

e-posta: bilgi@tasmektep.com.tr

www.tasmektep.com.tr

Takdim

Filistin coğrafyası tarih boyunca bütün semavî din müntesiplerinin cazibe merkezi iken zamanla yeryüzünde güç kazanmış milletlerin ve siyasi güç odaklarının da nüfuz kurmak istedikleri bir mekân olmuştur. Tabii olarak da tarih boyunca çeşitli güçlerin rekabet alanı olmuştur. Değişik dönemlerde el değiştiren ama İslam tarihi boyunca en istikrarlı süreci Osmanlı asırlarında yaşayan Filistin 19. Yüzyılda yeniden rekabete açık hale gelmiştir. Bunda uluslar arası sistemin aldığı yeni hal ve sömürge arayışları sebep olmakla birlikte ana etkenin hiç kuşkusuz Osmanlı Devleti'nin artık kendi başına toprak bütünlüğünü koruyamaması neden olmuştur. Özellikle Napolyon'un Mısır seferi Osmanlı Devletinin kendi topraklarını savunma yetersizliğini açığa çıkartması ile yeni bir süreç başlamıştır. Osmanlı Devleti o tarihlere kadar ihtiyatla yaklaştığı diplomasi ve esasında denge siyasetini bir çare olarak görmesi ile Filistin gibi bütün dünyanın nazargâhı olan coğrafya da yeniden güçlü devletlerin rekabetine açılmıştır.

Burada bu süreci bütünüyle anlatmak yersizdir. Zaten sunduğumuz kitabın ileriki sayfelerinde bunun örneklerini bulacaksınız. Ancak bu rekabeti ve uygulamaları canlı bir şahidin kaleminden bir kere daha hatırlatmak istiyoruz.

Tanzimat döneminin önemli devlet ricalinden olan Abdülatif Suphi Paşa -muhtemelen Mahmud Nedim'in bürokrasideki kıyım

siyaseti sırasında merkezden uzak tutulmak- için Suriye valiliğine tayin edildiğinde, görev sahasında bir keşif gezisine çıkar. Beyrut ve Sayda'da incelemelerde bulunur. Filistin coğrafyasında yaşananları inceler ve nihayetinde 8 Mayıs 1872 tarihinde Sayda'dan İstanbul'a gönderdiği ve Kübra Tolak'ın Abdüllatif Suphi Paşa hakkında yaptığı tez çalışmaları sırasında arşivde tespit ettiği raporu yazar. (BOA, A.MKT.UM 1191/68) Aslında o dönemde pek çok devlet adamının benzeri raporu olmasına rağmen Abdüllatif Suphi Paşa'nunki konumuzu en iyi ve doğrudan hikaye edenlerden biri olması hasebi ile burada zikredilmeye değer bulunmuştur.

Abdüllatif Suphi Paşa görev gezisi sırasında "tarihî Sidon şehrinin küçük bir numunesi" olarak nitelendirdiği 1800 hanelik Sayda'ya uğrar. Burada gördükleri ile adeta şaşkına döner. Paşa resmi raporuna bu şaşkınlığını da yansıtır. İlginç tespitlerine göre, son yıllarda o küçücük yerde ortaya çıkan yabancı konsoloslukların sayısı hayret edilecek seviyededir. Osmanlı teb'ası iken bir takım menfaatler elde etme uğruna konsoloslukların himayesine giren bu insanların çevirdikleri dolaplar halkı bıktırmıştır. Kısa bir süre önce yabancılara verilen mülk edinme hakkı istismar edilmektedir, bu hakka sahip olmayanlar aracılılarıyla önce halkı borçlandırıp sonra arazilerini ellerinden almaktadırlar. Sayda'da Âbîla ailesine mensup beş kardeşin her biri ayrı ayrı devletlerin konsolosları olduklarını hayretle zikreden Paşa, "bunlardan biri alacakları karşılığında köylüye mülk sattırırken, diğeri alır" diyerek gelinen noktayı anlatır. Paşa, tek tek bölgede faaliyet gösteren konsolosları da kısaca konu eder raporuna. Sayda'daki Fransız konsolosunun bu tür işlerde gözü yoktur, onun daha çok arkeolojik kazılar yaptığını söyleyen Paşa "yani onun zararı yerin altındadır" diyerek ironik bir eleştiri yapar. Diğer taraftan övgü ile söz ettiği Fransızların Beyrut konsolosu Mösyö Rustak'ın bile Sayda ve Lazkiye gibi yerlerdeki bu ilave konsoloslukları lüzumsuz gördüğünü ve aslında onların Osmanlı-Fransız münasebetlerine olumsuz tesir yaptığını de naklederek Sayda'daki konsolosluklarının gereksizliğine işaret eder.

Yeni tayin edilen genç ve zeki Amerika konsolosundan bahsederken, onun da merkezden tayin edilmeyen ve himaye sistemi ile oluşan temsilcilikleri doğru bulmamasını takdirle ifade ederek, aslında İstanbul'a mesaj vermektedir. Hatta Amerika konsolosu göreve başladığında kendi tavsiyesi ile bu tür sahte tercümanları konsolosluktan kovarak bu fikre hizmet de etmiştir. Abdülatif Suphi Paşa, Şam ve Beyrut'taki İngiliz konsoloslukları ile de temasa geçip lüzumsuz ve halk arasında fesada sebep olan tercümanları; hatta Rus konsolosu ile de konuşarak, Hama ve Humus civarında kendi himayelerine giren tercümanları da kovdurduğunu söylemektedir. Bunun ne kadar hayata geçtiği tahkik konusu olmakla birlikte, işin hangi boyutlara ulaştığını anlamak bakımından manidar oluğunda kuşku yoktur. Ancak bu bireysel gayretlerin kâfi gelmeyeceğinden Sadrazam'ın da meseleye sahip çıkması gerektiğini uygun bir dille anlatan Paşa, aslında bu sürecin geçmişte Âli ve Fuad Paşa yönetiminin devletlere verdiği tavizlerle oluştuğunu ileri sürecektir. Bu genel değerlendirmelerden sonra Paşa bu kitabın da konusu olan Almanlara sözü getirir.

Almanların kısa bir süre önce Akka Sancağına bağlı Hayfa'da mülkler edinmişlerdi. O tarihte buna ilave olarak yeni yerler de satın almak için Padişah'tan veya Sadarettin özel izin istediklerini Paşa dolaylı bir şekilde öğrenmiştir. Şefa-Amr Bölgesinde yapılmakta olan bir Alman okulu ile ilgili kendisinin keşifte bulunmasını isteyen telgraf ile bu durumu öğrendiğini söyleyen Paşa, satır arasında sitemde bulunmaktadır. Paşa, bölge şartlarını dikkate almayan merkezdeki yöneticilerin devlet adına siyasi menfaat sağlama maksadına mebni olarak verdikleri imtiyazların aslında ne denli sorunlu olabileceğine dikkat çeker. Esasında yanlış anlaşılmaktan da korkan Paşa, buna rağmen fikirlerini arz etmekten de geri durmaz. Gerisini Paşa'dan dinleyelim:

Bilindiği gibi on birinci asırda Batı ve Kuzey devletleri (Haçlılar) kutsal toprakların istilasına niyetlenerek ittifakla Suriye sahillerine asker göndermişlerdir. Bir buçuk asır boyunca bu

tehlikeli işin hayat bulması için pek çok can ve mal sarf etmişlerdir. O tarihte hükmeden İslam Emirliklerinin kahramanca mücadeleleri ve karşı koymalarıyla bölgede müstakar bir hakimiyet tesis edememişlerdir. Ve nihayetinde Yusuf Selahaddin Eyyubi zamanında bölgeden tamamen el çekmek zorunda kalmışlardır. Bu yolda (Haçlılar) o kadar zarar gördüler ki, Eyyübiler zamanında yeni bir teşebbüse kalkışamadılar. Ancak (Memlük) Türk devleti zamanında Fransızlar bir kere daha Mısır'a hücum ederek, hem Mısır'ı ve hem de kutsal mekânları işgal etmek istediler. Fakat Aybek et-Türki'nin karşı koyması ile bu hedeflerine de nail olmadılar. Ancak kutsal toprakların istilasını fikri hiçbir zaman hatırlarından çıkarmamıştır.

Osmanlı Devletinin ortaya çıkıp kısa zamanda yükselmesi Avrupa kamuoyunda telaşa sebep olduğunu söyleyen Paşa, bu yüzden kutsal topraklar ile ilgili hesaplarına uzun zaman ara verdiklerini yazar. Ancak Fransızlar I. Napolyon zamanında eriştikleri güç ve kuvvetle Mısır ve Filistin'e hücum etmişlerdir. Bu istilaya Osmanlı Devleti tek başına karşı koyamadığı için, Hindistan'a giden müstemleke yolunu tehlikede gören İngilizler Osmanlı Devleti ile ittifak ederek Fransızları Mısır'dan, Cezzar Ahmet Paşa da Filistin'den kovmuştur.

Fransa askerî açıdan ümidini kesince Suriye taraflarında bir Arap devleti oluşturmak için pek çok Fransız okulu kurar. Bu okullardan mezun olacakları bu devlette istihdam edip, nihayetinde bölgeyi ilhak etme hayaline kapılır. Bu yüzden fırsat buldukça Mısır ve Suriye politikalarına müdahale eder. Şam Olayını (1860-61 Suriye olayları) hedefine ulaşmak için yeterli sayan Fransa bölgeye asker sevk etmekle asıl maksatlarından bir an olsun vazgeçmediğini gösterir. O günkü uluslararası denge arzularına ulaşmaya mani olduğundan Suriye ve havalisinde sadece nüfuz tesis edip memleketi buhrana sokmağı başarır. Ancak sonunda başlarına gelen Alman belası, (muhtemelen Sedan Savaşı'ı kastediliyor) bu diyarda kazandıkları nüfuzlarını mahvedince meydan boş kalır. Paşa, boş kalan meydanı Almanlar aynı fikirleri ile

İçindekiler

Takdim	3
Önsöz	11

Giriş

Sömürgeciliğin Yeni Aşaması: Kolonizasyon.....	15
--	----

Birinci Bölüm

Dünyanın Cazibe Noktası Filistin: Coğrafyası ve Tarihi

Bir Coğrafyanın Kutsallaştırılması	21
Filistin'in İslamlaşma Süreci.....	23
Osmanlı İdaresinde Filistin.....	25
Osmanlı Topraklarına Yahudi Göçleri.....	28
Yahudi Göçünün Arka Planı.....	35

İkinci Bölüm

Osmanlı Topraklarında Kolonileşme Faaliyetleri

Osmanlı Devleti ve Göçmen Yahudiler.....	51
Koloniye Açılan Kapı: Himaye Sistemi ve Templer	68

Üçüncü Bölüm

Zorunlu Tercih: Filistin’de Alman Kolonileri

Koloni Fikrinin Doğuşu.....	73
Almanya’nın Kolonileştirme Süreci ve Osmanlı Devleti.....	77
Almanların Filistin’e İlgileri.....	84

Dördüncü Bölüm

Filistin’deki Alman Kolonilerinin Özellikleri

Dilleri ve Dinleri	95
Templer’in Filistin’e Yerleşmeleri	106
Örnek Bir Koloni: Hayfa.....	110
Alman Kolonilerinde İmar Faaliyetlerinin Finansmanı	117

Beşinci Bölüm

Filistin’de Yahudiler İçin Uygulanan Kolonizasyon Modeli: Posen

Bir Kolonizasyon Modeli Olarak Posen	119
Posen Modelinin Filistin’de Uygulanışı.....	121
Kolonizasyon Modelinin Hedefleri ve Sorunları	125
Posen’de Kolonizasyon Yöntemleri	127
Osmanlı’da ve Kolonilerde Alman Kültürünün Etkisi	130
Sonuç Yerine.....	139
EK: Muhtıra	145
Kaynaklar	151
Dizin.....	159

Templer ve Yahudiler

Osmanlı Filistini'nde Alman Kolonileri (1869-1917)

KEVSER TOPKAR

Filistin coğrafyası tarih boyunca bütün semavî din müntesiplerinin cazibe merkezi iken zamanla yeryüzünde güç kazanmış milletlerin ve siyasi güç odaklarının da nüfuz kurmak istedikleri bir mekân olmuştur. Tabii olarak da tarih boyunca çeşitli güçlerin rekabet alanı olmuştur. Bugüne kadar Filistin hakkında pek çok şey yazılmış olmasına rağmen, bölgede Alman faktörü ve kolonizasyon faaliyeti her nedense ele alınmamıştır. Oysa gerek Almanlar ve gerekse bazı Musevi yazarlar bu konuyu incelemişlerdir. Türkçede ise konuyu akıcı bir dille olaylar ve belgeler arasında kaybolmadan ilk defa ele alan elinizdeki bu eser olmuştur. Bu eserde, II. Abdülhamid'in kanuni yoldan engelleyemediği Yahudi göçüne karşı, Filistin topraklarına Almanların yerleşmesine göz yumarak ortaya koyduğu denge siyaseti incelenmiştir.

RD AF
ORTADOĞU VE AFRIKA
ARAŞTIRMACILARI DERNEĞİ

TAŞ MEKTEP
yayın atolyesi

